

DOI 10.15421/251914

УДК 811.161.2>42:791

ПІДМОГИЛЬНА Наталія Василівна

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри видавничої справи та міжкультурної комунікації
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара; пр. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49010, Україна;
тел.: +38(056)373-12-41; e-mail: natvpodm@gmail.com; ORCID.ID: 0000-0002-4044-981X

ТРОФІМОВА Марина Олегівна

магістр з журналістики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара; пр. Гагаріна, 72, м. Дніпро,
49010, Україна; тел.: +38(056)373-12-41; e-mail: marina52641@gmail.com

СУБТИТРУВАННЯ КІНОФІЛЬМІВ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. *Об'єкт вивчення* – серіали, що демонструвалися на різних українських телеканалах: «Мереживо долі» (телеканал «Інтер»), «Заборонене кохання» (телеканал «Інтер»), «Забудь і згадай» (телеканал «Україна»), «Слід» (телеканал «Україна»), «Безсмертник» (телеканал «Україна»). *Предмет дослідження:* недоліки субтитрування як способу аудіовізуального перекладу, а також аналіз зафіксованих в українських субтитрах помилок, допущених під час опрацювання російськомовних серіалів. *Мета дослідження:* довести необхідність більш ретельного та грамотного редагування українських субтитрів, які надходять у текстовому вигляді в ефір на провідних вітчизняних телеканалах на основі аналізу конкретних прикладів із субтитрованих кінофільмів. У ході роботи над темою використано *методи:* спостереження, описовий, порівняльний, аналізу та синтезу, а також узагальнення. *У результаті дослідження* з'ясовано, що саме неякісна робота редактора позначається у накладанні україномовних низькоякісних субтитрів на російськомовні серіали, і це відіграє істотну роль у формуванні загальної грамотності українців. Аналіз помилок, які потребують реакції професійного середовища і реципієнтів, має суспільне й культурне значення. Візуальне сприйняття неправильно написаних слів або невідредагованих виразів і речень є одним із шляхів популяризації неграмотності серед населення нашої країни. На сьогодні представники медіасередовища, маючи відповідний арсенал знань та необхідного технічного обладнання, іноді недбало ставляться до виконання своїх професійних обов'язків, і це свідчить про низький рівень їхньої кваліфікації й фахової підготовки. **Висновки:** працюючи над субтитрами до аудіовізуального продукту, редактор або субтитрувальник охоплює не лише увесь текстовий матеріал, а й звертає увагу на інші аспекти медіамистецтва (робота з монологіями, діалогами, звуковими ефектами, зображенням, загальною атмосферою кадру). Професіоналізм передбачає не лише створення якісного текстового продукту для глядача/читача, а й доречний та адекватний зв'язок між невербальними та вербальними елементами оригіналу та перекладу.

Ключові слова: переклад з близькостпоріднених мов, субтитри, аудіовізуальний переклад, кінофільм.

Постановка проблеми. У Законі України «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» від 19 січня 2017 р. зазначається, що всі іншомовні кінострічки обов'язково повинні супроводжуватися україномовними субтитрами. Відповідно до цього закону усі регіональні та загальнонаціональні телеканали повинні подавати 75 % свого контенту українською мовою. Будь-які аудіовізуальні телевізійні продукти повинні супроводжуватися субтитрами українською мовою. У статті 38 (п. 3) зазначено, що у кінотеатрах та інших закладах дозволяється показ іноземних кінострічок мовою оригіналу, але тільки із супроводом субтитрів українською мовою. Також субтитрами повинна супроводжуватися аудіовізуальна реклама мовою національних меншин (ст. 41) [4, с. 18–22].

Допускається 10 % іншомовного тексту «для реалізації художнього і творчого задуму», однак у такому випадку обов'язково повинні бути субтитри. Будь-які іншомовні кінострічки та передачі, виготовлені до 1 серпня 1991 р., а також власний контент каналів, випущений російською мовою, потрібно субтитрувати, і вони не повинні перевищувати 25 % загального обсягу телемовлення.

За невиконання або порушення зазначених вимог на телеканал накладається штраф. Сума фінансового покарання не буде статичною, вона відрізнятиметься залежно від каналу і становитиме приблизно 5 % від загального ліцензійного збору цього ж телеканалу [11].

У лютому 2017 р. Національною радою з питань телебачення та радіомовлення був проведений тематичний моніторинг вітчизняних телеканалів щодо обсягу україномовного контенту, який вони демонструють. Рейтинг побудований на основі середньостатистичних показників за результатами двох діб безперервного моніторингу, який включав у себе усі категорії: передачі, реклама, новини, фільми, серіали тощо. Найбільша частка державної мови в ефірі зафіксована у таких вітчизняних телеканалів – лідерів рейтингу: «Еспресо» – 100 %, «5 канал» – 99 %, «Перший» та «Культура» – 97 %. «Антилідерами» стали «Інтер» – 26 %, «Україна» – 26 %, «К2» – 36 % та «Enter фільм» – 39 % [5].

Відповідно до українського законодавства усі телевізійні вітчизняні канали зобов'язані субтитрувати будь-який російськомовний кінопродукт, тому професія редактора субтитрів наразі є дуже актуальною та затребованою, оскільки у працівників цієї галузі з'явилася платформа для створення якісного текстового матеріалу у вигляді україномовних субтитрів. Якість українського телевізійного продукту, культура подання матеріалів, до якої відносимо і грамотність пропонованих текстів, – проблема надзвичайно важлива, яка потребує уваги і професійного підходу.

Субтитри – це перекладений текст, який з'являється у нижній частині екрана синхронно з відповідними за змістом монологіями та діалогами героїв кінофільму або серіалу. Процес субтитрування належить до одного із основних видів аудіовізуального перекладу, який також часто називають кіноперекладом, екранним перекладом або медіаперекладом. Порівняно з іншими способами перекладу фільмів субтитри найменше спотворюють зміст вихідного текстового матеріалу для цільової аудиторії іншої країни, що транслюватиме субтитровану кінострічку. Переклад – це завжди «переінакшення» тексту, і в ході цього процесу втрати неминучі, тому неможливо їх уникнути й під час перекладу-субтитрування, коли з метою мінімізації обсягу текст обов'язково скорочується.

Розглядаючи субтитри до фільмів як об'єкт лінгвістичного дослідження, відчуваємо, що у редактора або перекладача завжди виникають труднощі, оскільки перед ними постає складна система уявлень та знань одночасно двох груп реципієнтів: тих, які володіють мовою оригіналу певного кінофільму, внаслідок чого вони розуміють сенс та ідею будь-якого оригінального повідомлення, а також тих, для яких створюють адаптований переклад цього фільму у вигляді субтитрів.

Редактори субтитрів відповідальні перед аудиторією певного телеканалу за кожне показане на телеекрані слово, оскільки неточність перекладу або неповнота викладу може змінити первинний сенс репліки і навіть призвести до викривлення змісту мовленнєвої партії того чи іншого персонажа, а отже, до неправильного розуміння твору взагалі. На жаль, сьогодні спостерігаємо «популяризацію» та поширення через українські субтитри неграмотності: якщо слова написані неправильно і речення не зредаговані належним чином, то це безпосередній і наочний результат роботи редактора, точніше, свідчення низького рівня професіоналізму редакторів деяких вітчизняних телеканалів.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що на сьогодні проблема накладання українських субтитрів на російськомовні серіали є надзвичайно важливою і потребує уваги та професійного підходу, оскільки візуальне сприйняття неправильно написаних слів або невідредагованих речень суттєво впливає на глядацьку аудиторію, а значить, і на загальну грамотність українців.

Зв'язок із попередніми дослідженнями. Вперше субтитри з'явилися у звуковому кінематографі у зв'язку з необхідністю здійснювати обмін кінострічками на міжнародному рівні. Країна, яка займалася випуском кінофільмів, намагалася продавати права на прокат багатьом державам. Іншомовний дубляж на той час був невігідним, оскільки процес його створення за-

ймав багато часу і вимагав значних коштів. До того ж важко було передбачити, які саме країни будуть зацікавлені у подібному продукті. Тобто використання субтитрів було більш економним та зручним способом міжнародного обміну фільмами [8, с. 73].

Сьогодні субтитрування визначають як один із способів перекладу, який найчастіше застосовується під час демонстрації зарубіжних фільмів. Його використовують у Нідерландах, Португалії, Ізраїлі, Бельгії, Греції та у країнах Скандинавії. В Україні субтитрування використовується для міжмовного перекладу, найчастіше – з російської мови. Такий вид перекладу визначають як найпоширеніший вид аудіовізуального перекладу в усьому світі [12, с. 82].

Аудіовізуальний переклад – це процес, у результаті якого фільм чи телепередача стають зрозумілими для цільової аудиторії, яка не знайома з мовою оригінального кінопродукту, але й дотепер аудіовізуальний переклад як особливий вид перекладацької діяльності ще не отримав докладного наукового обґрунтування, незважаючи на те, що він започаткований з моменту виникнення кінематографу [12, с. 82]. Дослідники визначають аудіовізуальний переклад як переклад багатомодальних і мультимедійних текстів іншою мовою та їх перенесення в іншу культуру [7, с. 142–143].

У роботах науковців знаходимо не лише детальний опис субтитрів як основи лінгвістичних досліджень, а й процесу субтитрування, у ході якого мовлення персонажів спрощується, внаслідок чого відбувається своєрідний переказ (див.: [15]) і певна деталізація подій [10, с. 284]. А. Козуляев акцентує увагу на тому, що субтитрування виступає у вигляді літературного письмового перекладу, який створюють відповідно до особливих правил, у яких основною вимогою є гранична лаконічність при збереженні естетичних, значеннєвих та стилістичних аспектів мови персонажів кінострічки [6, с. 375–376].

Постановка завдань дослідження. Ставимо за мету довести необхідність більш ретельного та грамотного редагування українських субтитрів, які надходять у текстовому вигляді в ефір на провідних вітчизняних телеканалах на основі аналізу конкретних прикладів з субтитрованих кінофільмів, які транслювалися на різних телевізійних каналах нашої країни: «Мереживо долі» (телеканал «Інтер»), «Заборонене кохання» (телеканал «Інтер»), «Забудь і згадай» (телеканал «Україна»), «Слід» (телеканал «Україна»), «Безсмертник» (телеканал «Україна»). Виходячи із зазначеної мети, вважаємо основними завданнями дослідження недолік субтитрування як способу аудіовізуального перекладу, а також аналіз зафіксованих в українських субтитрах помилок, допущених під час опрацювання російськомовних серіалів.

Виклад основного матеріалу. Коли іншомовний текст відтворюється у вигляді субтитрів до кінострічки, то відповідно змінюються задачі перекладу і вимоги до нього – ці два аспекти передбачають відповідність певним критеріям [1, с. 142]. Однією з головних цілей під час перекладу різножанрових художніх фільмів та серіалів можна назвати створення міжмовної естетичної комунікації завдяки інтерпретації вихідного тексту, реалізація якої здійснюється перекладачами або редакторами субтитрів вже на новому – іншомовному – текстовому полі.

Кінофільм – твір мистецтва, під час перекладу якого важливо відтворювати усі його компоненти, включаючи особливості мовленнєвих партій персонажів, що характеризують кінематографічний і художній образ. Нерідко труднощі перекладу фільмів та серіалів пов'язані з відтворенням іншомовними засобами таких мовностилістичних особливостей вихідного тексту, як фразеологізми, аббревіатури, реалії, гра слів, іншомовні вкраплення, нецензурна, табуована лексика, вульгаризми, адже у мові зафіксовані найрізноманітніші прояви мовної свідомості того чи іншого народу.

За формою викладу субтитри можна назвати діалогом, оскільки у них відтворюються винятково репліки персонажів, а будь-який наратив майже повністю відсутній, тобто переклад фільмів за допомогою субтитрів повинен здійснюватися з урахуванням усіх особливостей діалогічного жанру.

Професор В. Горшкова у своїй розвідці «Переклад у кіно» [2] зазначає, що міжмовне субтитрування – це 1) скорочений переклад діалогів фільму, що відображає їхній основний зміст;

2) представлений у вигляді текстового матеріалу візуальний ряд фільму в його оригінальній версії, який розміщено, як правило, у нижній частині екрана. Переклад реплік усіх персонажів редакторів субтитрів або перекладачеві потрібно вмістити в чітко визначену кількість знаків і рядків, детермінованих міжнародними стандартами швидкості читання і відображення субтитрів на екрані. У будь-якому випадку субтитри повинні мати прив'язку до постійних змін планів у кадрі, які зазвичай скорочують час перекладу.

Специфіка перекладу художньої кінострічки зумовлена способом презентації кінопродукту і його характером. Текстовий матеріал кіноперекладу має декілька особливостей: по-перше, він обов'язково має бути зрозумілим глядачеві/читачеві та інформативним, оскільки розрахований на миттєве сприйняття; по-друге, текст повинен вкладатися у точно визначені часові межі звучання, що спричинено необхідністю його синхронізації з текстом оригіналу (слід зважати на те, що темп мовлення героїв фільму або серіалу і використовувані ними граматичні конструкції можуть значно різнитися, тому нерідко потрібно розширювати або, навпаки, скорочувати текст); по-третє, субтитри постійно супроводжуються відеорядом, котрий обумовлює вибір оптимальних варіантів перекладу: важливо приділяти однакову увагу вербальним і невербальним засобам спілкування, а також враховувати безперервний зв'язок зображення у кадрі та текстового матеріалу у вигляді субтитрів.

Надзвичайно важливими є кількісні характеристики субтитрів. На практиці один рядок субтитрів повинен включати до тридцяти п'яти знаків. Така вимога зумовлена тим, що текст може закривати лише нижню частину екрана, тому, як правило, використовують тільки дворядкові субтитри. Сімдесят знаків – обсяг однієї репліки, яка з'являється у нижній частині кадру. Такий обсяг (розмір) субтитрів визначений з огляду на те, що субтитри повинні займати менше 20 % зображення кадру та не закривати значну частину візуальної інформації.

З точки зору граматики будь-який текстовий рядок, відповідно і субтитри, повинні утворювати смислові одиниці. Внаслідок цього субтитр з'являється на екрані під час вимовлення конкретної репліки та зникає, коли вислів закінчено. Для прочитання середньостатистичним глядачем одного дворядкового субтитру, який становить 60–70 знаків, відводиться у середньому 6 секунд. При перекладі субтитру необхідно знайти баланс між максимальним збереженням оригінального тексту та розумінням сюжету й наданням достатнього часу для обробки оком та мозком іншої частини слухових та візуальних елементів. Таким чином, кожні 6 секунд має з'являтися нова репліка або продовження попередньої. Це здійснюється за допомогою спеціальної комп'ютерної програми [10, с. 284].

Кількість внесених модифікацій, обумовлених передусім системними розбіжностями між мовами, може бути різною в залежності від обсягу вербального компонента, його важливості для розуміння сенсу кінематографічного повідомлення, швидкості вимовлення вихідних реплік. Високий рівень грамотності сучасного глядача дозволяє йому зчитувати текст субтитрів у заданому темпі. Динамічність екранного зображення вимагає синтезу аудіо- та відеоряду при дублюванні й економичності тексту субтитрів, таким чином вона перешкоджає перетворенню перегляду фільму в його «прочитання» [9].

Зазвичай процес створення субтитрів проходить у кілька етапів. Передусім з висловлювання редактори видаляють всі надлишкові елементи, які не заважають розумінню тексту, але й не руйнують візуальний ряд зображуваної ситуації. Потім для перекладу матеріалу, що залишився, підбирають найбільш ємні форми вираження, що не суперечать граматичному оформленню і стилю реплік заданого кінодіалогу. Перекладений текст несе в собі тільки частину загального сенсу, паралельно з відеорядом, який бере на себе основне смислове навантаження. На цьому етапі є ризик вдатися до крайнощів: за умови надмірної компресії висловлювання створюється відчуття можливості передачі значного обсягу інформації лише декількома словами, що нагадує телеграфний стиль, тому слід добирати доречні й максимально точні слова [1, с. 144].

Субтитри у фільмах не заважають чути справжню іноземну мову, її особливості, і в цьому сенсі субтитри мають пріоритет перед іншими способами перекладу. Не зважаючи на те, що

субтитри можуть містити багато скорочень у монологів та діалогів через брак часу та простору у кадрі (дослідники вважають, що втрати перекладу з мови оригіналу на мову цільової аудиторії можуть сягати приблизно 50 %), значна частка втрат компенсується завдяки прослуховуванню оригінальної версії. Субтитрування набуває статусу одного з основних способів перекладу і є найбільш економічним та простим різновидом перекладацької діяльності. Також слід зазначити, що для іноземних глядачів, які надають перевагу саме цьому способу, економічні моменти є менш важливими, ніж автентичність оригінального продукту у вигляді кінострічки. Субтитри дають можливість прослуховувати та вивчати неадаптовані іноземні діалоги, що є ефективним методом практики [19].

Процес субтитрування вимагає видозміни форми вираження кінопродукту – з розмовної на письмову, тобто субтитри перетворюють кінострічку з аудіовізуального продукту на літературний твір, який потребує більшої уваги від глядача/читача, ніж дубляж [14]. Таким чином, можна виокремити три переваги процесу субтитрування: цим способом перекладу можна користуватися під час вивчення іноземної мови; з фінансової точки зору – економічно вигідний варіант; не потребує багато часу для створення. До недоліків субтитрів можна віднести таке: вони не є доречним варіантом для перекладу кінофільмів, цільовою аудиторією якої виступають люди з поганим зором та навичками читання; увага глядача поділена на читання субтитрів та перегляд того, що відбувається у кадрі; значна втрата вербальної інформації внаслідок вагомих текстуальних та формальних обмежень [12, с. 83].

Культурно-специфічна інформація, яка також знаходить своє відображення у процесі субтитрування іноземного кінопродукту, часто перебуває поза фондом знань носіїв іншої культури та мови. Це говорить про те, що інформацію чи знання, які для носіїв мови оригіналу вважаються зрозумілими і без додаткових роз'яснень, реципієнт цільової аудиторії іншої країни може сприймати як «чужі» і такі, що суперечать узуальному досвіду мовної культури його народу [13; 18]. З іншого боку, текст неможливо сприймати поза його культурою, епохою та умовами його породження. Крім того, рівень фонових знань у реципієнтів може бути різним, у зв'язку з розширенням міжкультурної комунікації. Передання фонових знань, які є в оригіналі, стає умовою успіху культурного переносу та результатом компетенції та професіоналізму редактора, який працював над адаптацією іноземного текстового матеріалу [3; 17].

Переклад культурно-специфічних кінотекстів рекомендовано здійснювати з урахуванням того, що серйозне відхилення від заданого оригіналом номінативного змісту сцен призвело б до руйнування сюжетної та рольової тканини фільму. Інтерпретаційний характер перекладу проявляється не тільки на рівні окремого висловлювання або групи реплік, але й у заданні базових параметрів й характеристик мовця і ситуації: емоційний стан учасників діалогу, їх інтереси у певній мовленнєвій ситуації, ступінь їх особистої близькості і, як наслідок, сферу й реєстр спілкування, що допомагає глядачу по-різному трактувати те, що відбувається у конкретному епізоді, по-різному сприймати характер, позицію, настрій, емоції, цілі того чи іншого персонажа [10, с. 284].

Переклад в кіно є специфічним видом перекладу, здійснення якого вимагає від редактора або перекладача, окрім глибоких знань мови оригіналу та мови реципієнта, володіння навичками «перемикання» з усної форми спілкування на письмову, а також розвинутого вміння помічати сенс оригінального повідомлення і конструювати його на мову перекладу зі збереженням загальної тональності кінодіалогу [2, с. 140].

Проаналізувавши субтитри до кількох серіалів, що демонструвалися на українських телеканалах, робимо висновок, що найчастіше помилки й неточності під час перекладу є наслідками недостатнього володіння мовою перекладу, тобто українською мовою. Перекладачі та редактори використовують, як правило, найбільш вживані слова та поширені вирази, що надає субтитрам усередненого вигляду: за їх змістом реципієнтові, який не володіє мовою оригіналу, важко скласти уявлення про жанрові особливості фільму, сформулювати власне враження про характер того чи того персонажа. Відчувається, що процес субтитрування нерідко здійснюється поспіхом, за короткий час, і перекладач не обтяжує себе зверненнями до словників і довідників,

аби віднайти найбільш точний і правильний аналог якогось слова або просто уточнити його лексичне значення, інколи навіть вдається до буквального перекладу українською російського слова, нехтуючи можливими семантичними нашаруваннями й конотаціями. Такий підхід до роботи над субтитрами призводить до цілком передбачуваних та очікуваних результатів: субтитри до різних за сюжетами фільмів рясніють русизмами і виглядають так, наче вони зроблені за одними лекалами.

Приміром, у серіалі «Слід» перекладач і редактор віддали перевагу кальці з російської мови, запропонувавши варіант репліки одного з героїв: *Я думаю, ви правильно вчинили, звернувшись до спеціаліста*, хоча краще було б використати слово *фахівець*.

У цьому ж серіалі зустрічаємо фразу: *Поліз у вікно, зірвався і, так сказати, нещасний випадок на виробництві*. Вжиту вставну конструкцію краще було б замінити на український варіант *так би мовити* і уникнути дослівного перекладу суто російського виразу.

Російське слово *богатый* найчастіше в україномовних субтитрах подається як *багатий*, хоча контекстуально вмотивованим у різних випадках було б вживання інших лексем. Наприклад: *Так, я з багатої сім'ї* (серіал «Безсмертник») або *Аристов там з іншого елітного селища багату панянку привіз, пацієнтку Тропарьова* (серіал «Слід»). В останньому випадку цілком можливі словосполучення з іншими прикметниками – *заможна панянка* або *маєтна панянка*.

Приклад з субтитрів до серіалу «Безсмертник»: *І зараз ми будемо пити шампанське і святкувати входи́ни*. У наведеному субтитрі слово *входи́ни* невдало вжите щодо ситуації, про яку йдеться в сюжеті: словом *входи́ни*, як правило, називають народний звичай, а герої серіалу говорять про переїзд до нової квартири. На наш погляд, краще було б замінити *входи́ни* на більш зрозуміле для глядача і доречне у даному контексті слово *новосілля*. Крім того, замість трьох слів (і це при мінімізації об'єму субтитрів!) *ми будемо пити* можна було вжити одне – *питимемо*.

У серіалі «Заборонене кохання» читаємо у субтитрах: *Але ж Ви самі сказали, що там папір якийсь для мене*. За сюжетом фільму головні герої обговорювали певний документ, про який було сказано *бумага*, однак редактори субтитрів подають буквальний переклад *папір*, що спотворює сенс сказаного. На нашу думку, доречно було б вжити замість слова *папір* слово *документ*.

Репліці з серіалу «Безсмертник» *Ви не серді́ться на тата, у нього на роботі справ по го-рло* краще було б надати такий вигляд: *Ви не серди́теся / не гнівайтеся на тата, у нього на роботі справ донесхочу / по зав'язку* – тоді наведена репліка звучатиме по-українськи.

У серіалі «Мереживо долі» фразу *Коротше, я з одним хлопцем пов'язаний давно, можна сказати, все життя*, на наш погляд, слід перекласти так: *Коротко кажучи, я з одним хлопцем пов'язаний давно, можна сказати, все життя*, оскільки у російського слова *короче* існує український аналог *коротко кажучи*.

У субтитрах майже до всіх кінострічок, які були об'єктом аналізу, спостерігаються непоодинокі орфографічні, пунктуаційні, синтаксичні помилки: написання слів *супердодаток* (серіал «Мереживо долі») і *лжеспсихолог* (серіал «Слід») з дефісом, а лексеми *півдня* (серіал «Безсмертник») у два слова, що суперечить нормам українського правопису [див.: 16]. Відсутні коми у складносурядних реченнях перед сполучником «і», наприклад: *У нього є ласо та револьвер і він захистить мене від кого завгодно* (серіал «Слід»); *Тоді з ним щось відбувається і він не може зупинитися* (серіал «Забудь і згадай»); *Я звільнюся і ми з тобою побачимося* (серіал «Безсмертник») тощо.

Наведемо кілька прикладів з очевидними прорахунками перекладачів і редакторів субтитрів: *Милий, ти б не захоплювався жирної їжею* (потрібно: *жирною їжею*) (серіал «Забудь і згадай»); *Не лічіть грошей у чужій кишені, пане Ендрю* (потрібно: *не рахуйте грошей*) (серіал «Мереживо долі»); *До семи-восьми років зазвичай синдром безслідно зникають, без усілякого лікування* (потрібно: *синдром зникає*) (серіал «Слід»); *У Росію вона прилетіла ще вчора* (потрі-

бно: *до Росії*) (серіал «Слід»); *Я не хочу, щоб він знову потрапив у лікарню* (потрібно: *до лікарні*) (серіал «Мереживо доли»).

І ще один приклад: *...і психолога з таким прізвиськом я в мережі не знайшов* (серіал «Слід»). У наведеній репліці один з головних героїв, говорячи про «сеть», має на увазі мережу Інтернет. Редактори субтитрів для глядача/читача текстового варіанта репліки пишуть це слово з маленької літери, не конкретизуючи, про яку саме мережу говорять персонажі. Іменник *Мережа* у значенні *Інтернет* необхідно і доречно писати з великої літери, щоб уникнути неточності у сприйнятті сюжету реципієнтом.

Чимало пунктуаційних помилок зустрічаємо у субтитрах до серіалу «Забудь і згадай». Наприклад: *Іване, скажи мені хто вони?* (пропущено кому перед підрядною частиною речення); *Їжа, яка приносить радість організму не може бути шкідливою* (підрядне речення, що стоїть у середині складнопідрядного, слід виокремлювати з обох боків).

Або: *І щоб він посилав сам команди пралці, кавовій машині, пічці, усім!* (серіал «Мереживо доли»). У субтитрі допущено пунктуаційну помилку: узагальнююче слово *усім*, що стоїть після переліку однорідних додатків, слід виокремити тире, а не комою.

Серйозним каменем спотикання залишається для перекладачів сленг, вульгаризми, жаргонізми. *Зникаємо мерицій, у нас менше хвилини* – читаємо у субтитрах до серіалу «Забудь і згадай», тоді як екранний герой вимовляє: *Валим*. У даному випадку спостерігаємо очевидну невідповідність стилістичних реєстрів вихідного й похідного текстів.

Звісно, бажано уникати неточностей в оформленні субтитрів: коли у мовленні персонажа спостерігаються паузи, зумовлені нерозумінням або відсутністю необхідної інформації, то в цьому разі, на нашу думку, у субтитрах треба ставити розділові знаки – тире або три крапки, оскільки глядач, який сприймає фільм за допомогою тексту субтитрів, вважатиме, що жодних непорозумінь між учасниками діалогу немає.

Результат неякісної роботи редактора позначається у накладанні україномовних низькоякісних субтитрів на російськомовні серіали, і це відіграє істотну роль у формуванні загальної грамотності українців. Аналіз помилок, які потребують реакції професійного середовища і реципієнтів, має суспільне й культурне значення. Візуальне сприйняття неправильно написаних слів або невідредагованих виразів і речень є одним із шляхів популяризації неграмотності серед населення нашої країни. На сьогодні працівники медіасередовища, маючи відповідний арсенал знань та необхідного технічного обладнання, іноді недбало ставляться до виконання своїх професійних обов'язків, і це свідчить про низький рівень їхньої кваліфікації й фахової підготовки.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки: працюючи над субтитрами до аудіовізуального продукту, редактор або субтитрувальник охоплює не лише увесь текстовий матеріал, а й звертає увагу на інші аспекти медіамистецтва (робота з монологам, діалогам, звуковими ефектами, зображенням, загальною атмосферою кадру). Професіоналізм передбачає не лише створення якісного текстового продукту для глядача/читача, а й доречний та адекватний зв'язок між невербальними та вербальними елементами оригіналу та перекладу.

Під час аналізу 5 російськомовних субтитрованих серіалів (16 серій) в них було виявлено значну кількість помилок, які потребують реакції професійного середовища і реципієнтів. У ході дослідження україномовних субтитрів до цих серіалів, що демонструвалися на вітчизняних телеканалах, зафіксовано десятки помилок перекладу, а також орфографічних, пунктуаційних, синтаксичних, лексичних, стилістичних, морфологічних, змістових та технічних, тобто – повний набір можливих недоліків. Це свідчить про недостатню увагу з боку співробітників телеканалів до перекладу, коректури та вичитування субтитрів, а застосування перекладу субтитрів за допомогою комп'ютерних програм призвело до низькоякісного текстового матеріалу, який надійшов до глядача/читача. Відчуття обов'язку перед аудиторією телеканалу передбачає подання якісного письмового перекладу усної мови персонажів фільмів. Аналіз деяких супере-

чливих моментів і демонстрація абсолютних помилок у субтитрах є підтвердженням актуальності зазначеної проблеми, яка стає дедалі гострішою, оскільки випуск в ефір неграмотних або недостатньо перевірених текстів для українського телебачення поступово стає нормою.

На нашу думку, на рівень якості субтитрів, які пропонують вітчизняні телеканали, впливають декілька вагомих факторів. По-перше, редактор повинен бути професіоналом, який несе повну відповідальність за готовий відредагований телевізійний продукт, що надходить до українського глядача/читача. Професіоналізм та відповідальність включають у себе бездоганне знання мови реципієнта і мови оригіналу, педантичність щодо суперечливих нюансів, уважність у вичитуванні текстів. По-друге, дотримання необхідних технічних характеристик також впливає на сприйняття інформації глядачем. Редактор повинен слідкувати за розміщенням субтитрів на екрані, кольором і розміром шрифту, інтерліньяжем дворядкових субтитрів, швидкістю зміни реплік головних героїв серіалу, а також максимальною кількістю рядків. По-третє, на оцінку правильності написання та подання тексту впливає рівень грамотності самої людини. Таким чином, популяризація неграмотності через не вивірені належним чином субтитри, які надходять у текстовому варіанті в ефір провідних ТБ-каналів, набуває суспільного значення, і це явище неприпустиме.

Перспективи подальших досліджень вбачаються нам у професійному вишколі фахівців, від яких залежить якість перекладу та редагування субтитрів до зарубіжних кінострічок, що демонструються на українських телеканалах, уточненні та конкретизації окремих навчальних дисциплін, які вивчають сучасні студенти – майбутні філологи й редактори: необхідно зробити акцент на навчально-методичній підготовці професіоналів відповідного профілю. Допоки мовні дисципліни не вивчатимуть панорамно й протягом тривалого часу, лінгвістичні дослідження субтитрів зводитимуться до фіксації перекладацьких курйозів і відвертих помилок замість пошуків оптимальних та ефективних шляхів подолання наявних недоліків у цій сфері.

Бібліографічні посилання

1. Горшкова В. Е. Особенности перевода фильма с субтитрами. *Педагогика. Филология. Право. Экология*. 2006. № 3 (10). С. 141–144.
2. Горшкова В. Е. Перевод в кино: дублирование vs. субтитры (на материале фильма Люка Бессона «Ангел-А», Франция, 2005 г.). *Вестник НГУ*. 2007. Т. 5. Вып. 1. С. 135–140.
3. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога (на материале современного культурного кино): автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.05. Иркутск, 2006. 42 с.
4. Закон України «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60952 (Дата звернення: 07.02.2019).
5. Квоти: 75 % української в ефірі та «Діамантова рука» з субтитрами. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28504887.html> (Дата звернення: 21.12.2018).
6. Козуляев А. В. Аудиовизуальный полисемантический перевод как особая форма переводческой деятельности. *XVII Царскосельские чтения: материалы междунар. научн. конф.* Т. I. Санкт-Петербург, 2013. С. 374–381.
7. Костров К. Е. Аудиовизуальный перевод: проблемы качества. *Вестник ВолГУ. Сер. 9. Исследования молодых ученых*. 2015. № 13. С. 142–146.
8. Кузенко Г. М. Кінопереклад як особливий вид художнього перекладу (на матеріалі англійської мови). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. № 9. С. 70–74.
9. Лотман Ю. М. Семиосфера. Внутри мыслящих миров. Санкт-Петербург: Искусство Санкт-Петербурга, 2002.
10. Лукьянова Т. Г. Практичні проблеми кіноперекладу: субтитрування. *Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи*. 2013. С. 275–294. (Серія: Dictum Factum).

11. Набрав чинності закон про мовні квоти на ТБ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2323902-nabrav-cinnosti-zakon-pro-movni-kvoti-na-tb-75-kontentu-ukrainskou.html> (Дата звернення: 17.11.2018).
12. Радецька С. В. Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу: переваги та недоліки. *Філологічні науки*. Кн. 2. 2016. С. 81–84.
13. Сорокин Ю. А. Культура и ее этнопсихолінгвістическая ценность. *Этнопсихолінгвістика*. Москва: Наука, 1988. С. 5–18.
14. Субтитри на українському телебаченні – незаконні. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshtadnya/subtitri-na-ukrayinskomu-telebachenni-nezakonni> (Дата звернення: 14.12.2018).
15. Сухая Е. В. Типы источников киноречи как основа лингвистических исследований. *Вестник МГОУ. Серия: Лингвистика*. 2010. № 2. С. 68–74.
16. Український правопис. Київ: Наук. думка, 2012. 288 с.
17. Федорова И. К. Перевод кинотекста в свете концепции культурного переноса: проблема переводческой адаптации. *Вестник Челябинского гос. ун-та. Филология. Искусствоведение*. 2009. Вып. 39, № 43 (181). С. 142–149.
18. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 2009. 216 с.
19. Aegisub. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Aegisub> (Дата звернення: 14.12.2018).

References

1. Gorshkova, V. Ye. (2006), “Features translation of the film with subtitles”, *Pedagogy. Philology. Law. Ecology* [“Osobennosti perevoda fil'ma s subtitrami”, *Pedagogika. Filologiya. Pravo. Ekologiya*], № 3 (10), pp. 141–144.
2. Gorshkova, V. Ye. (2007), “Translation to the movies: dubbing vs. subtitles (based on Luke Besson’s film “Angel. A”, France, 2005)”, *NSU Bulletin* [“Perevod v kino: dublirovaniye vs. subtitry (na materiale fil'ma Lyuka Bessona «Angel.A», Frantsiya, 2005 g.)”, *Vestnik NGU*], т. 5. вып. 1, pp. 135–140.
3. Gorshkova, V. Ye. (2006), *The theoretical basis of the process-oriented approach to the translation of film dialogue (on the basis of contemporary cultural cinema): author’s abstract* [Teoreticheskiye osnovy protses-sooriyentirovannogo podkhoda k perevodu kinodialoga (na materiale sovremennogo kul'turnogo kino): avtoref. dis. ... dokt. filol. nauk], Irkutsk, 2006. 42 p.
4. “The Law of Ukraine «On the Functioning of the Ukrainian Movie of the State of Sacrifice and the Order of the Foundations in Ukraine»” [“Zakon Ukraini «Pro funktsionuvannya ukrains'koi movi yak derzhavnoi ta poriadok zastosuvannya inshikh mov v Ukraini»”], available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60952 (Access time: 07.02.2019).
5. “Quotas: 75% of the Ukrainian version of the “Diamond Hand” with subtitles” [Kvoti: 75 % ukrains'koi v tfiri ta “Diamantova ruka” z subtitrami], available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/28504887.html> (Access time: 21.12.2018).
6. Kozulyaev, A. V. (2013), “Audiovisual polysemantic translation as a special form of translation activity”, *XVII Tsarskoye Selo Readings: materials of the Intern. scientific conf.* [“Audiovizual'nyy polisemanticheskiy perevod kak osobaya forma perevodcheskoy deyatel'nosti”, *XVII Tsarskosel'skiye chteniya: mat-ly mezhdunar. nauchn. konf.*], vol. I, St. Petersburg, pp. 374–381.
7. Kostrov, K. E. (2015), “Audiovisual translation: quality problems”, *Bulletin of VolSU. Ser. 9. Studies of young scientists* [“Audiovizual'nyy perevod: problemy kachestva”, *Vestnik VolGU. Ser. 9. Issledovaniya molodykh uchenykh*], № 13, pp. 142–146.
8. Kuzenko, G. M. (2017), “Film translation as specialty type of artistic shift (to the materials of the English language)”, *Odessa linguistic bulletin* [“Kinopereklad euk osoblivii vid khudozhn'oho perekladu (na materiali anhliis'koi movi)”, *Odes'rii linhvistichnii visnik*], вып. 9, pp. 70–74.
9. Lotman, Yu. M. (2002), *Semiosphere. Inside the thinking worlds* [Semiosfera. Vnutri myslyashchikh mirov], St.-Petersburg, 2002.
10. Lukyanova, T. G. (2013), “Practical problems and transition: subtitling”, *Shifting from scientific doslendzhenniyakh representatives of Kharkov schools* [“Praktichni problemi kinoperekladu: subtitruvann'ia”, *Pereklad u naukovikh doslidzhenn'iyakh predstavnikov kharkivs'koi shkoli*], pp. 275–294.

11. "Put into action the law on quotas for TV" ["Nabrav chinnosti zakon pro movni kvoti na TB"], available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2323902-nabrav-cinnosti-zakon-pro-movni-kvoti-na-tb-75-kontentu-ukrainskou.html> (Access time: 17.11.2018).
12. Radetska, S. V. (2016), "Subtitling as a type of audiovisual translation: advantages and disadvantages", *Philology science* ["Subtitruvannya yak vid audiovizualnogo perekladu: perevagi ta nedoliki", *Filolohichyi nauki*], prince 2, pp. 81–84.
13. Sorokin, Yu. A. (1988), "Culture and its ethnopsycholinguistic value", *Ethnopsycholinguistics* ["Kul'tura i yeye etnopsikholingvisticheskaya tsennost'", *Etnopsikholingvistika*], Science, Moscow, pp. 5–18.
14. "Subtitles on the Ukrainian TV-forum – illegal" [Subtitri na ukrains'komu telebachenni – nezakonni], available at: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/subtitri-na-ukrayinskomu-telebachenni-nezakonni> (Access time: 14.12.2018).
15. Sukha, E. V. (2010), "Types of sources of cinema books as the basis of linguistic research", *Vestnik MGOU. Series: Linguistics* [Tipy istochnikov kinorechi kak osnova lingvisticheskikh issledovaniy. Vestnik MGOU. Seriya: Lingvistika], № 2, pp. 68–74.
16. *Ukrainian spelling* (2012), [*Ukrains'ki pravopis*], Kyiv, 288 p.
17. Fedorova, I. K. (2009), "Movie text translation in the light of the concept of cultural transference: the problem of translational adaptation", *Bulletin of the Chelyabinsk State University. Philology. Art criticism* ["Perevod kinoteksta v svete kontseptsii kul'turnogo perenosa: problema perevodcheskoy adaptatsii". *Vestnik Chelyabinskogo gos. un-ta. Filologiya. Iskusstvovedeniye*], Vol. 39, No. 43 (181), pp. 142–149.
18. Schweitzer, A. D. (2009), *Theory of Translation: Status, problems, aspects* [*Teoriya perevoda: Status, problema, aspekty*], Moscow, 216 p.
19. Aegisub. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Aegisub> (Access time: 14.12.2018).

ПОДМОГИЛЬНАЯ Наталья Васильевна

доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой издательского дела и межкультурной коммуникации
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара; пр. Гагарина, 72, г. Днепр, 49010, Украина;
тел.: +38(056)373-12-41; e-mail: natvpodm@gmail.com; ORCID.ID: 0000-0002-4044-981X

ТРОФИМОВА Марина Олеговна

магистр журналистики Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара; пр. Гагарина, 72, г. Днепр,
49010, Украина; тел.: +38(056)373-12-41; e-mail: marina52641@gmail.com

СУБТИТРИРОВАНИЕ КИНОФИЛЬМОВ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. Объект изучения – сериалы, которые демонстрировались на различных украинских телеканалах: «Мереживо долі» (телеканал «Інтер»), «Заборонене кохання» (телеканал «Інтер»), «Забудь і згадай» (телеканал «Україна»), «Слід» (телеканал «Україна»), «Безсмертник» (телеканал «Україна»). **Предмет исследования:** недостатки субтитрирования как способа аудиовизуального перевода, а также анализ ошибок, зафиксированных в украинских субтитрах, допущенных в ходе работы с русскоязычными сериалами. **Цель исследования:** доказать необходимость более тщательного и грамотного редактирования украинских субтитров, поступающих в текстовом виде в эфир ведущих отечественных телеканалов на основе конкретных примеров из субтитрированных кинофильмов. В ходе работы были использованы **методы:** наблюдения, описательный, сравнительный, анализа и синтеза, а также обобщения. В **результате исследования** установлено, что именно некачественная работа редактора приводит к тому, что на русскоязычные сериалы накладываются украиноязычные субтитры низкого качества, и это играет важную роль в формировании общей грамотности украинцев. Анализ ошибок, требующих реакции профессионального сообщества и реципиентов, имеет общественное и культурное значение. Визуальное восприятие неправильно написанных слов или неотредактированных предложений и фраз является одним из путей популяризации неграмотности среди населения нашей страны. Сегодня представители медиасообщества, имея необходимый арсенал знаний и соответствующего технического оборудования, иногда с пренебрежением относятся к выполнению своих профессиональных обязанностей, и это свидетельствует о низком уровне их квалификации и специальной подготовки. **Выводы:** работая над субтитрами к аудиовизуальному продукту, редактор или субтитровальщик охватывает не только весь текстовый материал, но обращает внимание и на другие аспекты медиаискусства (работа с монологами, диалогами, звуковыми эффектами, изображением, общей атмосферой кадра). Профессионализм предполагает не только создание качественного текстового продукта для зрителя/читателя, но и уместную и адекватную связь между невербальными и вербальными элементами оригинала и перевода.

Ключевые слова: перевод с близкородственных языков, субтитры, аудиовизуальный перевод, кинофильм.

PODMOGILNAYA Nataliya Vasilievna

doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Publishing and Intercultural Communication,
Oles Honchar Dnipro National University; Gagarin Ave., 72, Dnipro, 49010, Ukraine; tel.: +38(056)373-12-41;
e-mail: natvpodm@gmail.com; ORCID.ID: 0000-0002-4044-981X

TROFIKOVA Marina Olegovna

master of Journalism of the Oles Honchar Dniprovsky National University; Gagarin Ave., 72, Dnipro, 49010, Ukraine;
tel.: +38(056)373-12-41; e-mail: marina52641@gmail.com

SUBTITLE FILMS AS A LINGUISTIC PROBLEM

Summary. *The object* of study is the series, which were shown on various Ukrainian TV channels: "Merezhivo Doli" ("Inter" TV channel), "Boronene kokhannya" ("Inter" TV channel), "Forget & Zgadai" ("Ukraine" TV channel), "Slid" (TV channel "Ukraine"), "Bezsmertnik" (TV channel "Ukraine"). **Subject of research:** lack of subtitling as a way of audiovisual translation, as well as analysis recorded in Ukrainian subtitles, made in the course of working with Russian-language TV shows. **Objective:** to prove the need for more thorough and competent editing of Ukrainian subtitles, received in text form on the air of the leading domestic TV channels based on specific examples from subtitled films. During the work the following methods were used: observation, descriptive, comparative, analysis and synthesis, as well as generalizations. As a result of the research, it was established that it is the poor quality work of the editor that leads to the fact that Russian-language TV shows are superimposed on low-quality Ukrainian subtitles, and this plays an important role in shaping the general literacy of Ukrainians. The analysis of errors requiring the response of the professional community and recipients has a social and cultural significance. Visual perception of incorrectly written words or unedited sentences and phrases is one of the ways to popularize illiteracy among the population of our country. Today, representatives of the media community, having the necessary arsenal of knowledge and relevant technical equipment, are sometimes disregarding the performance of their professional duties, and this indicates a low level of their skills and special training. **Conclusions:** working on subtitles for an audiovisual product, the editor or subtitle covers not only all textual material, but also draws attention to other aspects of media art (working with monologues, dialogues, sound effects, images, and the general atmosphere of the frame). Professionalism involves not only creating a high-quality text product for the viewer / reader, but also an appropriate and adequate connection between non-verbal and verbal elements of the original and the translation.

Keywords: translation from closely related languages, subtitles, audiovisual translation, film.

Надійшла до редколегії 10.04.19

DOI 10.15421/251915

УДК 811.161.1'42

ПОДОПРИГОРА Анастасия Михайловна

преподаватель кафедры интенсивного обучения иностранным языкам Приднепровской государственной академии строительства и архитектуры; аспирант кафедры общего и славянского языкознания Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара; ул. Чернышевского, 24а, г. Днепр, 49005, Украина; тел.: +38 (056) 745-23-72;
e-mail: a.podoprigora@email.ua; ORCID ID 0000-0002-8852-3580

**ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫХ
ЭТИКЕТНЫХ ФОРМУЛ В РУССКИХ ПИСЬМАХ XVIII ВЕКА**

Аннотация. *Цель* исследования – изучить лексико-грамматические особенности заключительных этикетных формул в русских письмах XVIII века, описать функционально-семантические типы формул, охарактеризовать их синтаксическую структуру. *Объект* изучения – адресованные разным лицам письма выдающегося русского полководца А. В. Суворова и княгини Е. Р. Дашковой. *Материал* исследования – 120 заключительных этикетных формул, извлеченных из писем методом сплошной выборки. Использован описательный *метод* исследования. *Практическое применение* возможно в процессе преподавания стилистики русского языка. **Выводы.** Заключительные этикетные формулы являются важным структурным элементом концовки письма, обычно предшествующим подписи адресанта. Мы выделили такие функционально-семантические типы заключительных этикетных формул в русских письмах XVIII века: 1) формулы прощания; 2) формулы пожелания (пожелания телесного и душевного здоровья, Божьей помощи и благословения); 3) паракинесические заключительные этикетные формулы (вербальная передача жеста или действия); 4) гонорифические заключительные этикетные формулы (прямое или косвенное указание адресантом